

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Вінницького національного аграрного університету

Серія: Економічні науки

Випуск 1 (56)

**Присвячується 30-річчю Вінницького національного
аграрного університету**

Вінниця – 2012

Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія Економічні науки / Редколегія: Калетнік Г.М. (головний редактор) та інші. – Вінниця: ВНАУ, 2012. - Випуск 1 (56).

Видається за рішенням Вченої ради Вінницького національного аграрного університету. Присвячується 30-річчю Вінницького національного аграрного університету

Згідно Постанови президії ВАК України від 11 вересня 1997 року дане наукове видання є таким, у якому дозволено публікувати основні результати дисертаційних робіт.

У збірнику висвітлено актуальні питання економічного розвитку держави, подальшого удосконалення економічних відносин, перспектив розвитку окремих галузей в умовах трансформації народного господарства.

Збірник розрахований на наукових співробітників, викладачів вузів, аспірантів, студентів та фахівців сільськогосподарського виробництва.

Свідоцтво про державну реєстрацію засобів масової інформації
КВ 16644-5116ПР від 30.04.2010р.

Редакційна колегія

Головний редактор

Калетнік Г.М., д.е.н., проф., ВНАУ

Члени редакційної колегії

Мазур А.Г., д.е.н., проф. – заступник головного редактора, ВНАУ

Малік М.Й., д.е.н., проф., академік УААН, ННЦ "Інститут аграрної економіки"
УААН

Мороз О.В., д.е.н., проф., ВНАУ

Правдюк Н.Л., д.е.н., проф., ВНАУ

Чернюк Л.Г., д.е.н., проф., Інститут демографії і соціальних досліджень
ім. М.В. Птухи НАН України

Відповідальний секретар – Колесов О.С., к.е.н., доцент, ВНАУ

Адреса редакції: 21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 46-00-03

© Вінницький національний аграрний університет

ЗМІСТ

<i>Калетнік Г.М., Олійнічук С.Т., Скорук О.П.</i> Економічна ефективність виробництва та використання біоетанолу в Україні	3
<i>Мазур А.Г., Гонтарук Я.В.</i> Економічна ефективність виробництва біогазу з відходів підприємств спиртової галузі Вінницького регіону	7
<i>Шпикуляк О.Г.</i> Концептуальні аспекти позиціонування рольових характеристик економічних інституцій та інститутів у методології наукового дискурсу	12
<i>Макарова Е.П.</i> Экономическая эффективность агроботехнологий на примере выращивания трансгенных культур	20
<i>Козловський С.В., Махначова Н.М.</i> Світовий досвід та перспективні напрями формування ринку землі в Україні	23
<i>Скорук О.П., Здор І.А.</i> Розвиток ринку біопалива в Україні та світі: стан та перспективи	30
<i>Жук В.М.</i> Пріоритетність обліково-фінансової складової у залученні земель сільськогосподарського призначення до економічного обороту	37
<i>Пришляк В.М., Пришляк Н.В.</i> Особливості становлення та розвитку біоенергетики у Німеччині	47
<i>Правдюк О.Л.</i> Обґрунтування траєкторії та сукупності заходів трансформації фінансової політики в аграрній сфері	53
<i>Дивнич А.В.</i> Інтегральна оцінка ефективності використання ріллі у сільськогосподарських підприємствах	63
<i>Стендер С.В.</i> Класифікація калькуляційних одиниць та періодів у рослинництві	68
<i>Проданчук М.А.</i> Ефективність застосування нормативного методу обліку витрат та калькулювання у системі управління сільськогосподарським підприємством	72
<i>Нагірська К.Є.</i> Наукова концепція управлінської звітності: системний підхід до побудови та розвитку	78
<i>Кухарець В.В., Кухарець С.М.</i> Формування стратегії управління конверсії біосировини у сільськогосподарських підприємствах	87
<i>Козаченко О.А.</i> До стійкості розвитку сільського господарства через збалансовану галузеву структуру	91
<i>Іщенко Я.П., Севериненко Т.В.</i> Вдосконалення обліку земель сільськогосподарського призначення та оцінки прав користування земельними ділянками	97
<i>Козловський С.В., Онищук Ю.В., Кіреєва Е.А.</i> Розвиток біоенергетики у Вінницькій області в контексті продовольчої безпеки	102
<i>Зеліско І.М.</i> Біоенергетичні аспекти агропромислового виробництва	110
<i>Середа Л.М., Амонс С.Е., Довгань Л.І., Довгань Ю.В.</i> Роль сільськогосподарського дорадництва та підвищення кваліфікації кадрів у забезпеченні сталого розвитку сільської місцевості та підвищенні ефективності агропромислового виробництва України	116

<i>Климчук О.В.</i> Пріоритети розвитку енергетичної політики в світі та Україні	123
<i>Черняк О.І., Слепцова О.С.</i> Екологічний менеджмент підприємства за допомогою програмного забезпечення СА Ecosoftware	128
<i>Федорченко Б.С.</i> До формування обліково-аналітичного забезпечення управління біоенергетичним потенціалом сільськогосподарських підприємств	133
<i>Людвенко Д.В.</i> Проблеми та шляхи використання інформаційних технологій у сфері обліку та аудиту	137
<i>Шнаревич О.І.</i> Статистична оцінка системної взаємодії процесів використання енергоресурсів в структурі економічного зростання регіону	141
<i>Янчук Г.В., Янчук В.І., Янчук О.В., Сілко І.М.</i> Основи побудови бухгалтерського обліку доходів і видатків бюджетних установ	146
<i>Гуцаленко Л.В.</i> Влияние международных стандартов бухгалтерского учета на формирование информации в финансовой отчетности предприятий Украины	152
<i>Асташова В.В.</i> Використання no-till технології та її значення для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва	158
<i>Федоришина Л.І., Глазко Н.Д.</i> Аналітичне забезпечення управління та ефективності біотехнологій в Україні в порівнянні із зарубіжним досвідом	166
<i>Адлер О.О.</i> Застосування системного підходу під час прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства	174
<i>Макарчук О.Г.</i> Нормативно-правова база розвитку біоенергетики	179
<i>Лепетан І.М.</i> Облік права власності на сорти енергетичних культур	186
<i>Маколкіна О.В.</i> Управління земельними взаємовідносинами в системі менеджменту АПК регіону	193
<i>Коваленко О.О.</i> Інформаційне середовище земельних відносин	199
<i>Динько І. М.</i> Комп'ютерні технології у вдосконаленні обліково-аналітичних процесів цукрової галузі	205
<i>Правдюк Н.Л., Іщенко Я.П.</i> Особливості земель сільськогосподарського призначення як об'єкта бухгалтерського обліку	211
<i>Колесов О.С., Дармограй О.В., Поліщук О.А., Гавриш О.М.</i> Особисті господарства населення як визначальний чинник забезпечення споживчих потреб на ринку продовольства	217

УДК 338.24: 633

РОЗВИТОК РИНКУ БІОПАЛИВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Скорук О.П., к.е.н., доцент кафедри МАДЕ
Здор І.А., асистент кафедри МАДЕ
Вінницький національний аграрний університет

У статті розглянуті тенденції розвитку ринку біопалива в Україні та світі, визначено основні перешкоди на шляху розвитку ринку альтернативних джерел енергії, а також: вказано негативні фактори, які гальмують торгівлю на даному ринку. Зазначені виробничі потужності та можливості виробництва біопалива та обґрунтовано особливості формування виробництва біопалива в Україні.

Ключові слова: біопаливо, біоетанол, біодизель, біогаз, енергетичний баланс, сертифікація біопалива.

Вступ. В ХХІ столітті головною ознакою сильної економіки будь-якої держави в світі є оптимальне забезпечення її потреб енергетичними ресурсами. За даними Державного комітету України з енергозбереження, наша держава щороку споживає близько 200 млн. т умовного палива і належить до енергодефіцитних країн, оскільки майже половину своїх потреб в енергоспоживанні вона покриває за рахунок імпорту, вартість якого щорічно зростає в ціні. В цій ситуації найбільш доцільним напрямом вирішення цієї проблеми стає пошук і використання відновлюваних джерел енергії, серед яких широкого розвитку набуває новий сегмент економіки, який охоплює виробництво енергоносіїв біологічного походження або біопалива: біодизель, біоетанол, біогаз.

Основною перевагою біопалива над своїми традиційними конкурентами: нафтою, вугіллям, газом і ядерним паливом, є можливість його природного поновлення. На сьогоднішній день, біопаливо розглядається як основна альтернатива для традиційних видів пального. Ринок біопалива в Україні знаходиться на етапі свого зародження, що являється однією з основних перепон на шляху до розвитку агропромислового сектору економіки держави. Також величезною проблемою є те, що більша половина сировини з якої можна було б виготовляти біологічне пальне, спрямована на експорт у країни Європи, для забезпечення їх власних потреб. Це повинно стати тривожним сигналом для керівництва держави, адже виробництво біопалива в Україні не лише б забезпечило посилення енергетичної незалежності, а й дало поштовх для розвитку більшості галузей державної економіки [1].

Постановка завдання. Україна має величезний потенціал для розвитку власного ринку біопалива, що набуває особливого значення в умовах нестабільності світової економіки, зростання цін на традиційні енергоносії та

енергозалежності країн від імпорту вуглеводів. В Україні є всі необхідні умови для виробництва та реалізації біодизелю, вільні площі під вирощування зернових, олійних і спеціальних культур, науковий, технічний та кадровий потенціал для виробництва біопалив, зростаюча внутрішня потреба в біодизелі та біогазі. Все це дозволяє швидко нарощувати потужності з його виробництва.

В аграрному секторі економіки України з давніх часів чільне місце посідали зернобобові, олійні культури та цукрові буряки. Вони не лише забезпечували внутрішні потреби, але й формували експортний потенціал країни. Ці сільськогосподарські культури є ефективною сировиною для виробництва біопалив [2].

Аналіз досліджень. Проблемою формування ринку біопалива займається багато вчених-економістів. Серед них можна виділити таких як: В.Є. Андрієвський, М.М. Безуглий, Т.О. Осташко, Г.М. Калетнік, І.Г. Кириленко, М.Ю. Коденська, В.Я. Месель-Веселяк, В.І. Бойко та багато інших. У працях цих науковців було досить широко розкрито питання шляхів розвитку виробництва та реалізації біопалива [3].

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід переконує, що виробництво біопалива - сприятлива можливість для економіки кожної країни: розробка інноваційних технологій створює нові робочі місця як в сільській місцевості так і в промислових центрах.

Однією з перших на шляху використання біопалива стала Бразилія. На сьогодні Бразилія виробляє біля 45% екологічно чистого моторного палива з власних сировинних ресурсів (тростини). Це майже 10 млн. т спирту на рік. В Європі на даний час розроблено чітку стратегію розвитку біопалива на майбутнє, лідером з виробництва якого на сьогоднішній день є Німеччина [4]. Провідними продуцентами альтернативного палива в ЄС виступають Німеччина, Франція й Іспанія, а серед нових членів великими виробниками можуть стати Чехія й Угорщина. У найближчі п'ять років варто очікувати зростання виробництва етанолу в країнах ЄС - експортерах зерна.

Країною, що ініціює інтенсивний розвиток галузей по виробництву біопалива, є США, де діє дуже ефективний механізм державної підтримки галузі. Але такий розвиток у США обумовлений не стільки потребою в альтернативних джерелах енергії, скільки необхідністю використання генетично модифікованих сільськогосподарських сировинних товарів, переважно фуражної кукурудзи, а також картоплі, рапаку і сої.

Підвищений інтерес до виробництва біопалива спостерігається не тільки серед розвинених країн. Країни Південно-Східної Азії, що особливо залежать від імпорту нафти, також зацікавлені в організації виробництва альтернативних видів палива. Для країн Азії виробництво біодизеля стало стратегічно важливою галуззю [5]. Україна продовжує залишатися на узбіччі світового руху до альтернативних джерел енергії. На державному рівні у 2005-2010 рр. прийнято нормативно-організаційні документи, спрямовані на розвиток виробництва та споживання біопалива в країні [4].

Одним із найважливіших елементів розвитку біопаливного виробництва є зацікавленість держави і впровадження прямого державного бюджетного фінансування. Воно повинно стосуватися абсолютно усіх ланок - розпочинаючи з виробництва якісної сировини, і закінчуючи процесами щодо стимулювання потенційного кінцевого споживача. Розрахунки, які провели українські вчені, при нинішніх умовах розвитку галузі, для повної переробки 1 млн. тон ріпакової сировини, потрібно виділяти з державного бюджету не менше 400 млн. грн. дотацій.

Розвиток біопалива суттєво уповільнює недосконалість нормативно-правової бази. Результатом цього є зменшення інвестицій у цю сферу та низький рівень конкурентоспроможності приватних підприємств монополістів з виробництва та постачання альтернативних енергоносіїв. Невирішеним є також питання заборони розміщення та будівництва установок, необхідних для отримання відновлювальних джерел енергії. Третьою важливою перешкодою є загальна ситуація на ринку.

Критерії стійкості та система сертифікації для біопалива також відносяться до основних негативних факторів, які гальмують торгівлю в цій сфері. Названі стандарти та правила можна об'єднати в три категорії:

- стандарти, що стосуються бізнесу в приватному секторі, прийняті недержавними органами на добровільній основі;
- добровільні стандарти, ініційовані урядом, або інші приватні ініціативи, призначені для підвищення продуктивності;
- правила, пов'язані з податковими пільгами, субсидіями чи іншими інструментами.

Підтримка розвитку біопалива в Україні повинна базуватися на наступних чинниках:

- гармонізація законодавства України по біопаливу із законодавством ЄС;
- підготовка та впровадження стратегії розвитку ринку біопалива України;
- введення програм и просування використання біопалива в транспорті;
- забезпечення експорту біопалива на ринок ЄС та СНД;
- введення фінансових стимулів і інвестиційно-інноваційної підтримки в сфері виробництва біопалива;
- виробництво біодизеля на власні потреби в сільському господарстві;
- особливі податкові рамки при виробництві біопалива для власних потреб;
- споживання частини виробленого біопалива на Україні [6].

Біопаливо сьогодні розглядається в Україні як вагома альтернатива традиційному пальному. Вважається, що його виготовлення в найближчі роки буде максимально вигідним для української економіки, так як ціна готового продукту набагато вигідніша для України, ніж експорт сировини. Але на сьогодні, за дослідженнями компанії Fuel Alternative, динаміка експорту біопалива з України має тенденцію до збільшення, при цьому 88 % усього

біопалива, виробленого в Україні, йде на експорт і лише 12 % використовується для внутрішніх потреб [7].

Сьогодні в Україні працює близько 90 спиртових заводів, внутрішні потреби в спирті для виготовлення лікєро-горілочаних виробів повністю закриваються, хоча слід зазначити, що працюють вони лише на 30%) своїх номінальних потужностей. У той же час, реконструкцію для випуску біоетанолу здійснюють лише 11 заводів загальною потужністю близько 30 тис. т. Потужність олієжирових комбінатів України дає можливість переробляти 7,5 тис. т насіння олійних культур. Існуючі незавантажені потужності спиртових, горілочних, дріжджових заводів і цехів, за умови науково обґрунтованої і грамотної побудованої державної економічної політики розвитку виробництва біопалива могли б перетворити Україну на одного зі значних його виробників. За розрахунками Г. Калетніка, внутрішній ринок біоетанолу може сягати 800-1200 тис. т на рік, якщо він замінить 10-15% бензинів, що споживаються в Україні, та 623 тис. т на рік біодизельного палива.

Планується, що до 2020 року частка використання біопалив становитиме 20%) загального обсягу споживання палива в Україні. Такі плани слід оцінити як надзвичайно амбітні, адже навіть у США на сьогодні доля біопалива в енергетичному балансі становить усього 2% [8].

Незважаючи на переваги, які дає аграрному сектору, а також усьому людству, розвиток ринку біопалива викликає неоднозначне розуміння. Ряд вчених вважають, що за великими масштабами виробництва біопалива з сільськогосподарських культур можливі відчутні негативні наслідки для продовольчого забезпечення і сталого розвитку сільського господарства. Це пояснюється тим, що з наростаючою продовольчою кризою в світі цей альтернативний сільськогосподарський напрям, розвиток якого останнім часом отримав істотний політичний і економічний стимул, викликав багато дискусій. У нещодавній доповіді Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) "Стан справ у сфері продовольства і сільського господарства" зазначається, що необхідно провести поглиблені дослідження щодо ролі біопалива в забезпеченні продовольчої і енергетичної безпеки. За останні роки виробництво біопалива з сільськогосподарської продукції зросло в 3 рази.

Тому, вище наведений "агресивний" біоенергетичний сценарій для вітчизняного аграрного сектора формуватиме декілька загроз подальшому розвитку. По-перше, безсумнівно, жорстокішою стане конкуренція продовольчих і енергетичних культур, загостриться і набуде особливої вагомості проблема забезпечення національної продовольчої безпеки. По-друге, можна очікувати посилення виснаження сільськогосподарських угідь. По-третє, обмеженими будуть масштаби консервації деградованих малопродуктивних земель, а також трансформації їх під заліснення й ренатуралізацію у природні біогеоценози [3].

При цьому потрібно посилити роль держави в процесах, які є неминучими, однак свідомо затягуються. Згідно з низкою офіційних заяв,

зарубіжні фірми пропонують будівництво в Україні доволі великих заводів для виробництва біодизелю потужністю 50-100 тис. т за рік, для цього потрібно переробляти близько 300 тис. т насіння ріпаку. Вартість такого заводу становить понад 100 млн. грн. Враховуючи прогнози щодо експортних цін на ріпак, які, за оцінками, стійко утримуватимуться на високих рівнях, вартість виробництва 1 л біодизелю разом з амортизаційними відрахуваннями значно перевищуватиме ціни на традиційне дизпаливо. Крім того, для великомасштабного заводу потрібно буде завозити ріпакове насіння з кількох областей, тобто з відстаней 150 і більше кілометрів, що значно впливатиме на собівартість продукту.

Виникатимуть також проблеми ефективного збуту ріпакової макухи. Враховуючи зазначене, можна очікувати, що витрати на виробництво біодизелю на великих заводах в Україні будуть доволі високими, тобто без державного датування ціни на біопаливо будуть не вигідними для споживачів.

Наразі в Україні не існує жодного заводу європейського рівня з виробництва біопалива. Несформованість сировинної бази та відсутність гарантій щодо стабільних поставок сировини, вочевидь, блокує розробку проектів будівництва таких заводів, зокрема, за участі іноземних корпорацій. Так, компанія Shell після вивчення перспектив інвестування у виробництво біопалива в Україні дійшла висновку: "Промислове виробництво біопалива в Україні перебуває на початковій стадії розвитку, що не відповідає вимогам ЄС щодо використання палива з відновлювальних джерел". Причиною негативного ставлення іноземних інвесторів, безперечно, є декларативний характер багатьох наших програм. Так, п'ять років тому в Україні було ухвалено державну Програму "Етанол", аналогічну програмі виробництва біодизелю. Однак і дотепер змішаних із біоетанолом бензинів в Україні немає, хоча українські заводи випускають щороку близько 20 тис. т біоетанолу для потреб нафтопереробних заводів. Останні не мають комерційних стимулів добровільно застосовувати домішки до палива, втрачаючи при цьому свою ринкову частку й відносно дешеві "нафтодолари". Тому для державних органів актуальним є формування механізмів кооперації і взаємодії з комерційним бізнесом, які могли б стимулювати участь нафтопереробників у виробництві та використанні біодизелю.

Розвиток біогазу в країні потребує не стільки поширення технологій, скільки сформованого ринку землі та юридично-правової бази цього бізнесу, який частково відрізняється від економічних характеристик розвитку ринку біодизелю та біоетанолу, однак не суперечить таким видам біопалива в основі своєї сутності і не виробляється з відновлюваних джерел [9].

Процес виробництва біопалива для свого ефективного функціонування потребує певних умов: наявності сировинної бази, певної технології перероблення сировини та виготовлення готового продукту, а також ринку збуту продукції. Біопаливо є достатньо специфічним виробництвом, адже одним із завдань, що на нього покладається, є підвищення екологічної безпеки, пов'язаної з використанням енергії, тобто зниження екодеструктивного впливу

на навколишнє природне середовище. Ця тема потребує подальшого дослідження у частині:

- визначення оптимального варіанта виготовлення біопалива з урахуванням територіального та сировинного фактора;
- вибір оптимальної технології виробництва;
- створення ринку біологічного палива (самостійного ринку біопалива або використання біопалива як складової інших видів палива);
- визначення форми регулювання галузі та підтримки інноваційної діяльності тощо.

Вирішення даних питань є надзвичайно важливим для розбудови галузі виробництва біопалива [10].

Висновок. Україна, як аграрна держава, має значний потенціал для розвитку власного ринку біопалива, що є надзвичайно важливим фактором в умовах нестабільної світової економіки, та росту цін на традиційні енергоносії.

Для удосконалення процесу виробництва біопалива в Україні потрібно:

- провести удосконалення державної політики у галузі енергозбереження та використання поновлювальних джерел енергії, що дозволить зменшити частку видобувних енергоносіїв у паливному балансі країни;
- сформувати законодавчу та нормативну базу, а також гармонізувати їх із відповідними законами та нормами європейських країн;
- забезпечити розвиток плідної співпраці між українськими та зарубіжними працівниками в галузі, для здійснення постійного обміну знаннями та досвідом.
- створення системи заохочень господарським суб'єктам у вигляді дотацій та субсидій для стимулювання виробництва та споживання біологічного пального.

Адже вирішити проблеми використання біопалива можна за рахунок переходу частини господарств на новітні енергозберігаючі технології. Але тут виникають головні проблеми. Адже в Україні багато сільськогосподарських підприємств, які виступають консерваторами стосовно даних нововведень, а отже і з недовірою відносяться до екологічно чистого пального. Тому на нашу думку в країні існує велика потреба в інформуванні населення, а особливо тих, хто веде сільськогосподарську діяльність, про переваги та недоліки використання біопалива.

Таким чином, вирішення проблем в галузі біоенергетики призведе до покращення ситуації в аграрному секторі України, а також сприятиме вирішенню економічних, соціальних та екологічних проблем, а також досягненню національних стратегічних цілей.

Література

1. Дудар В.Т. Актуальні проблеми формування і функціонування ринку біопалива в Україні / Всеукраїнський науково-виробничий журнал. - 2010. - С.181-184.